

Stappen voor een meer inclusieve energietransitie

Inclusiviteit en de bijbehorende
praktische interventies

Geschreven door:

Marijn van Gent

Tessa Kemp

Alisa van Gent

020
02025
2025

}}}**Tertium**

INLEIDING

De energietransitie dreigt sociale ongelijkheid te vergroten. Uit onderzoek blijkt namelijk dat burgers uit een lage socio-economische klasse relatief meer van hun besteedbaar inkomen zouden moeten betalen voor het treffen van energiemaatregelen. Burgers die niet participeren aan de energietransitie lopen een risico: de energietransitie kan namelijk op lange termijn zorgen voor goedkopere energie, maar op korte termijn zullen de kosten verhoogd zijn, omdat de transitie investeringen vereist. Rijkere huishoudens kunnen zich deze investeringen permitteren en op lange termijn dus hun energiekosten drukken. Huishoudens met een laag inkomen, die zich deze investeringen niet kunnen permitteren, zullen juist steeds meer moeten betalen voor hun energie. Niet alleen weten deze huishoudens vaak niet hoe zij gebruik kunnen maken van regelingen of subsidies die gepaard gaan met verduurzaming, maar ook zullen fossiele brandstoffen stijgen in prijs, om huishoudens aan te sporen toch te investeren in verduurzaming. Voor een rechtvaardige energietransitie is het van belang dat ook de kosten en baten van de transitie eerlijk verdeeld zijn over de burgers.

Het is in theorie dus voordelig voor de samenleving én voor burgers zelf om te participeren aan de energietransitie. Toch blijken veel burgers dit niet te doen. Vanwaar houden deze burgers zich afzijdig van de energietransitie? Zoals hierboven benoemd vormen instapkosten vaak een belemmering voor burgers om te participeren aan de transitie. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het aanschaffen van zonnepanelen; iets wat niet elke burger zich kan veroorloven. Ook blijkt uit empirisch onderzoek dat het onderwerp van de energietransitie vaak niet leeft onder burgers met een migratieachtergrond en dat burgers in lage socio-economische klasse de tijd en middelen niet hebben zich te verdiepen in de energietransitie. Overige belemmeringen om te participeren in de energietransitie zijn wantrouwen richting de overheid, gevoelens van uitsluiting, racisme, lage Nederlandse taalvaardigheid en culturele gewoonten.

INLEIDING

Het betrekken van de hierboven beschreven burgers bij de energietransitie blijkt een zware opgave. Allerlei organisaties en burgerinitiatieven gericht op de energietransitie passen verschillende interventies toe met als doel deze burgers toch te betrekken. Deze organisaties hebben vaak geen onderling contact, waardoor een overzicht van effectieve interventies ontbreekt. Het loont zich dus in kaart te brengen welke interventies effectief zijn in het betrekken van burgers bij de energietransitie.

In deze E-zine zijn resultaten samengevoegd van drie empirische onderzoeken naar interventies voor een inclusieve energietransitie. Binnen deze onderzoeken zijn een aantal methoden gebruikt. Zo zijn interviews gehouden met energie-initiatiefnemers en bewoners van Amsterdam met een niet-westerse achtergrond. Tevens is er gebruik gemaakt van een focusgroep bij deze doelgroep van niet-westerse Amsterdammers. Ook is er gebruik gemaakt van een etnografische onderzoeksmethode in Amsterdam Zuidoost. Alle onderzoeken berusten tenslotte op literatuuronderzoek

Aan de hand van deze onderzoeken zijn negen aspecten vastgesteld van interventies voor een inclusieve energietransitie. Deze aspecten hebben veel overlap en dienen dus ook niet gezien te worden als compleet onafhankelijk van elkaar. De verschillende aspecten vullen elkaar aan en hebben de potentie om elkaar te versterken.

De negen aspecten worden in het volgende kort onderbouwd, waarna aanbevelingen gedaan worden voor mogelijke interventies. Voor dat ingegaan wordt op de negen aspecten zal eerst kort weergegeven worden wat verstaan wordt onder inclusiviteit.

WAT IS INCLUSIE?

Inclusie is in dit document als volgt gedefinieerd: het actief betrekken van burgers bij processen richting de energietransitie. 'Deur open'-beleid volstaat niet. Het is een proces waar systematisch aan gewerkt moet worden en dat de vaardigheden en wensen van de ex-

clusieve groep centraal stelt. Dit betekent dat het wordt benaderd als wordingsproces, waarbij door middel van reflexiviteit de situatie constant wordt heroverwogen en gewaardeerd.

POSITIEVE IDENTIFICATIE VAN DE WIJK

Wie kent de wijk nou beter dan de mensen die er wonen? Het is een welbekende uitspraak, maar ook voor een inclusieve energietransitie valt hier iets uit te leren. McKnight & Kretzmann (1993) introduceerde de ABCD methode, deze methode is erop gebaseerd dat je een wijk benaderd op haar capaciteiten in plaats van haar deficiënties. Door deze benadering ga je dus uit van de kracht van een wijk in plaats van de aanname dat die hulpbehoevend is. Een mooi voorbeeld van een positieve wijk identificatie kan worden gehaald uit een voorbeeld in Toronto, Canada. Hier werd een een pop-up park opgezet, met een grote witte muur waarop men-

sen konden schrijven, ook was er live muziek van lokale muzikanten. Dit gebeurde tussen 4 en 6 uur 's middags, precies het tijdstip dat bewoners terugkomen van hun werk of van de kinderopvang. Bewoners konden op de muur met stift hun droom voor de wijk beschrijven, dit betekende dus dat er geen plannen waren waarop de bewoners konden reageren, maar dat zij hun eigen ideeën direct formuleerden. In ruil voor het opschrijven van hun dromen, wensen en idealen, werden warme maaltijden uitgedeeld. Dit was het begin van een succesvol stedelijk ontwikkelingsproject waarin energy werd bespaard maar ook de sociale cohesie van de buurt enorm is gaan groeien.

Bron: (Toronto and Region Conservation Authority, 2020)

HET ONTWIKKELEN VAN KENNIS EN KUNDE

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat het ontwikkelen van kennis en kunde kan bijdragen aan energietransitie die meer inclusief is. Dit kan gebeuren op verschillende manieren ten eerste is het belangrijk om op bestuurlijk level kennis en kunde te delen over inclusiviteit in energie projecten. Daarnaast is het belangrijk om in de wijk informatie te verschaffen over energie en de energietransitie, praktische voorbeelden kunnen dit versterken (zie Praktische Voorbeelden). Het ontwikkelen van capaciteiten van buurtbewoners kan bijdragen tot een grotere betrokkenheid van bewoners tot het project. Het ontwikkelen van capaciteiten in relatie tot de energietransitie wordt als belangrijk gezien net zoals niet-energie gerelateerde onderwerpen. Buurtbewoners opleiden tot energiecoach is een voorbeeld van een de capaciteiten in relatie tot het onderwerp energie. In Toronto konden deel-

nemers certificaten ontvangen die bijdroegen aan het opbouwen van hun CV en hierdoor makkelijker aan betaald werk komen, ook dit leidde tot een hogere betrokkenheid aan het ontwikkelingsproject.

Bron: (Toronto and Region Conservation Authority, 2020)

INTEGRALE AANPAK

Integrale aanpak is belangrijk volgens de literatuur. De mate waarin bewoners betrokken zijn bij een energieproject in hun wijk kan te maken met de bijdrage het project levert wat verder gaat dan alleen energie. Denk hierbij aan een groeiende sociale cohesie, betere infrastructuur, meer groen in de wijk of een financiële meevaller. Al deze voorbeelden dragen bij aan een verbeterde kwaliteit van de gemeenschap. In de literatuur is de term 'koppelkansen' bekend, dit betekent dat mogelijke interventies voor de energietransitie kunnen worden gekoppeld

aan andere maatregelen in een wijk. Een ander voorbeeld van een integrale aanpak is dat het energieproject bijvoorbeeld banen oplevert in de buurt. Door deze integrale aanpak te hanteren kan het vertrouwen in het energieproject groeien, dit kost tijd!

 + 	Gezondheid: binnenklimaat, gezonde leefstijlen
 + 	Armoede & schulden: energiearmoede, woonlasten
 + 	Participatie: Meedoen, werkervaring (SRO), werkgelegenheid in de wijk
 + 	Fysieke wijkverbetering: renovatie van woningen, gemengde wijken, levensloopbestendig wonen
 + 	Openbare ruimte als verbinder: Klimaatadaptatie, sociale cohesie, veiligheid

Bron: (Uyterlinde et al., 2021)

020
02025
2025

}}}} Tertium

EIGENAARSCHAP

Vanuit de (lokale) overheden, politiek of initiatieven wordt vaak een gedachte gehanteerd dat kwetsbare mensen de energietransitie kennen en er niet in mee kunnen komen. Kortom, je moet het voor ze doen. In onze onderzoeken hebben wij daarentegen ervaren en ondervonden dat er flink wat eigenaarschap te bekennen is bij kwetsbare groepen. Zij zijn actief op zoek naar en staan open voor informatie en energiebesparende producten en geven aan bewust om te gaan met energie in het dagelijks leven.

Door de stijgende gasprijzen zien wij dat een grote urgentie is ontstaan bij deze groepen om de gasrekening naar beneden te krijgen, wat de wil tot verandering aanspoort.

Het is belangrijk om dit eigenaarschap te ontwikkelen. Ten eerste omdat het zorgt voor een versterking van het zelfvertrouwen bij de bewoners zelf. Ten tweede draagt het bij aan langdurige en positieve ontwikkelingen in de wijk.

AANTREKKELIJK MAKEN

De energietransitie kampt met een negatief imago onder veel groepen. Het zou duur, ingewikkeld en elitair zijn, en is daarom niks voor mij. Mensen voelen zich niet betrokken bij de ontwikkelingen en door verscheidenen redenen leeft het onderwerp niet onder kwetsbare groepen.

Het is daarom van belang om de urgentie kenbaar te maken. What's in it for them? De belangrijkste prikkel blijkt hierbij de financiële te zijn. Kunnen mensen geld besparen wanneer zij hun energieverbruik aanpassen? Dan is dat altijd interessant. Benadruk dit dus. Daarnaast blijkt dat veel mensen het ook belangrijk vinden, vanuit geloofsovertuiging of opvoeding, om zorg te dragen voor het milieu en de wereld. Ook hier draagt de energietransitie aan bij, wat het een interessant onderwerp maakt voor mensen.

Onder koplopers is het al bekend dat de energietransitie bij kan dragen aan bovenstaande thema's. Toch leeft dit besef nog niet onder iedereen. Om inzichtelijk in kaart te brengen wat de voordelen zijn, dient de vertaalslag gemaakt te worden naar de praktijk. Maak het visueel. Hoeveel geld heb je al bespaard door dagelijks vijf minuten minder te douchen? Hoeveel CO2 is er al minder uitgestoten doordat het winkelcentrum of buurthuis zonnepanelen op het dak heeft geplaatst? En wat betekent dat concreet voor het milieu?

VERTROUWEN CREËREN

Uit voorgaand onderzoek bleek al dat Nederlanders met een migratieachtergrond vaak wantrouwen ervaren richting de overheid, en zich daardoor minder geneigd voelen te participeren aan de energietransitie. Dit werd ook gemerkt in ons eigen veldonderzoek. Zo werd opgemerkt dat bewoners in holendrecht flyers voor een gratis informatiemarkt niet vertrouwden.

Een van de oorzaken van dit wantrouwen is het feit dat energiebedrijven ook geadverteerd hebben op locaties als deze. Bewoners die ingegaan zijn op deze bedrijven en hier spijt van gekregen hebben, vertrouwen dus niet op onbekenden met flyers. Een maatregel die non-profit initiatieven kan helpen bij dit soort wantrouwen betreft het zich duidelijk onderscheiden van energiebedrijven.

Bron: <https://schuldhulpmaatje.nl/>

Een tweede maatregel die ingezet kan worden om het vertrouwen van burgers te winnen betreft het creëren van een informatiepunt in buurthuizen, een 'energie balie' als het ware. Hier kunnen bewoners uit eigen interesse langskomen wanneer zij op zoek zijn naar informatie over energiebesparing. Het voordeel van een dergelijk punt is dat de informatie niet opgedrongen wordt, waardoor burgers niet zullen ervaren dat ze iets aangesmeerd wordt.

Sommige bewoners zijn lastig te bereiken. Met name burgers die meervoudige problematiek hebben (verslaving, schulden, etc) zijn wantrouwend wanneer initiatiefnemers aan de deur komen met informatie over energiebesparing. Een intensieve, doch effectieve maatregel om deze burgers ook te bereiken wordt gebruikt door energiecoöperatie Zutphen Energie: het koppelen van energiecoaches aan partijen die al achter de deur komen, zoals schuldhulpmaatjes. De betreffende bewoners zijn eerder geneigd de energiecoaches te vertrouwen wanneer ze meekomen met iemand die ze al kennen.

DE ROL VAN JEUGD

Het betrekken van de jeugd heeft meerdere voordelen. Veel ouders kunnen het zich namelijk niet veroorloven weg te gaan van thuis om een informatiebijeenkomst bij te wonen. Wanneer de kinderen mee kunnen, en aan de hand van bijvoorbeeld een kleurplatenwedstrijd vermaakt kunnen worden, gaat er voor veel ouders een deur open.

Ook kunnen de ouders van de jeugd bereikt worden wanneer scholen verduurzaamd worden, en de jeugd het gesprek mee naar huis neemt. Een voorbeeld van een organisatie die zich bezighoudt met de verduurzaming van

scholen is Schooldakrevolutie. Zij proberen op daken van zo veel mogelijk scholen zonnepanelen te plaatsen, en sporen de scholen daarbij aan aandacht te schenken aan deze verduurzaming.

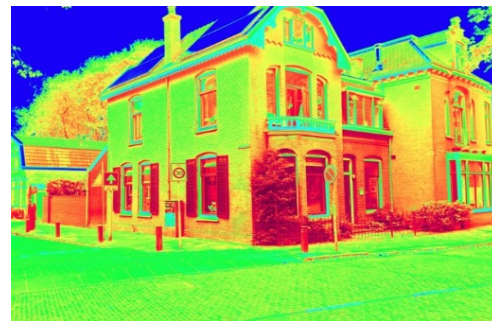
Het is natuurlijk ook van belang dat de jeugd zelf leert over verduurzaming. Dit kan aan de hand van verduurzaming van bijvoorbeeld hun schoolgebouw, maar ook door middel van educatie. Zo zijn er organisaties, zoals bijvoorbeeld 'Ecoschools', die verduurzaming deel maken van het curriculum.

PRAKTISCHE VOORBEELDEN

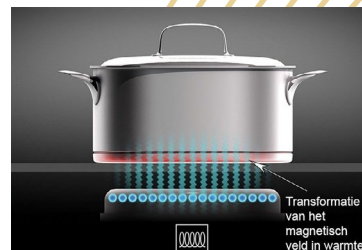
Voor veel burgers kan het lastig zijn voor te stellen wat verduurzamingsmaatregelen precies inhouden en wat de voordelen zijn aan de hand van theoretische verhalen. Door burgers zelf praktische voorbeelden waar te laten nemen, kunnen deze burgers makkelijker overtuigd zijn te participeren aan verduurzamingsmaatregelen. Zo plaatst schooldakrevoluties in de aulassen van scholen panelen, waarop te zien is hoeveel energie en geld er bespaard is.

Publieke trainingen kunnen burgers helpen inzien dat verduurzaming niet moeilijk hoeft te zijn. Zo kunnen er bijvoorbeeld trainingen gegeven worden over het plaatsen van extra isolatie. Koken op inductie blijkt voor vele burgers een minpunt te zijn van de energietransitie. Aan de hand van kookworkshops op inductie kunnen burgers meemaken hoe zij toch lekker kunnen koken zonder gas.

Hoogkamp energie heeft met bewoners uit hoogkamp een warmtewandeling gemaakt, waarbij zij langs huizen in de buurt liepen met een warmtescanner. Op deze manier konden burgers niet alleen zien waar energie verloren ging in hun huizen, maar het was ook nog eens een gezellige bijeenkomst.

Bron: (MilieuCentraal, n.d.)

Bron: Energiecollectief Capelle. (n.d.)

GEBRUIKTE LITERATUUR

Baart, J. (2019). *Energie voor leefbare wijken: Onderzoek naar de koppelkansen tussen de warmtetransitie en het verbeteren van de leefbaarheid in kwetsbare wijken*. Master City Developer. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2105/49389>

Bellaart, H., Brock, A., Haydary, M. & Odekerken, M. (2020). *Naar een inclusieve energietransitie*. Kennisplatform Integratie & Samenleving: Utrecht

Breukers, S., Mourik, R. M., Van Summeren, L. F. M., & Verbong, G. P. J. (2016). Giving Voice to Residents. *Environmental Justice and Sustainable Transformations of Dutch Social Housing Neighbourhoods*. Eindhoven.

Carley, S., & Konisky, D. M. (2020). The justice and equity implications of the clean energy transition. *Nature Energy*, 5(8), 569-577.

Energiecollectief Capelle. (n.d.). *Koken op inductie*. <https://www.energiecollectiefcapelle.nl/koken-op-inductie/>

Hanke, F., Guyet, R., & Feenstra, M. (2021). Do renewable energy communities deliver energy justice? Exploring insights from 71 European cases. *Energy Research & Social Science*, 80, 102244.

Heffron, R.J. (2021). Inclusive Energy Transition. *Commonwealth Sustainable Energy Transition Series 2021/01*, Commonwealth Secretariat, London

Huygen, A. & Fortuin, K. (2021). ABCD: Naar veerkrachtige gemeenschappen. Over gemeenschappen, impact en handelingsperspectieven voor gemeenten. Utrecht: LSA Bewoners

Janssens, Maddy & Steyaert, Chris. (2001). From diversity management to alterity politics: Qualifying otherness.

Kretzmann, J., & McKnight, J. P. (1996). Assets-based community development. *National civic review*, 85(4), 23-30.

Lennon, B., Dunphy, N. P., & Sanvicente, E. (2019). Community acceptability and the energy transition: a citizens' perspective. *Energy, Sustainability and Society*, 9(1), 1-18.

Mandarano, L. (2015). Civic engagement capacity building: An assessment of the citizen planning academy model of public outreach and education. *Journal of Planning Education and Research*, 35(2), 174-187.

GEBRUIKTE LITERATUUR

McGee, J. A., & Greiner, P. T. (2019). Renewable energy injustice: The socio-environmental implications of renewable energy consumption. *Energy Research & Social Science*, 56, 101214.

Mengolini, A., & Masera, M. (2021). EU Energy Policy: A Socio-Energy Perspective for an Inclusive Energy Transition. In *Shaping an Inclusive Energy Transition* (pp. 141-161). Springer, Cham.

Milieu Centraal. (n.d.). *Warmtebeelden*. <https://www.milieucentraal.nl/energie-besparen/isoleren-en-besparen/warmtebeelden/>

Odekerken M., Brock, A., Haydary, M., & Bellaart, H. (2021, 6 mei). *Naar een inclusieve energietransitie. Belemmeringen en bouwstenen bij de participatie van inwoners met een migratieachtergrond*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Toegepast-Natuurwetenschappelijk Onderzoek (2020). White paper: Energy poverty and the energy transition. ENGAGER COST Action.

Toronto and Region Conservation Authority. (2020). Transforming the San Romanoway Towers. Retrieved from https://trcaca.s3.ca-central-1.amazonaws.com/app/uploads/2020/12/22150004/3327-SNAP-SRW-FindingsReport_FA_WEB.pdf

Uyterlinde, M., Can, E., Ooms, M., Engbersen, R., & Van Arum, S. (2021). Hoe maak ik een buurtagenda? Zeven bouwstenen voor een vliegende start. Den Haag/ Utrecht: Platform31/Movisie.

Uyterlinde, M., Kunst, A., & van Hal, A. (2021). Inspiratieboek: Opgaven Verbinden in de Wijk. Retrieved from <https://www.platform31.nl/publicaties/opgaven-verbinden-in-de-wijk>

Uyterlinde, M., van Hal, A., Coen, M., & Can, E. (2022). Samen naar een duurzame en leefbare wijk. Retrieved from <https://www.platform31.nl/publicaties/samen-naar-een-duurzame-en-leefbare-wijk>

Van der Lans, J. (2014). Een wijkgerichte aanpak: Het fundament. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

van Hal, A. (2022). *Urban Insight College | Transitie naar aardgasvrije wijken – de drie succesfactoren*. Presentation, <https://www.youtube.com/watch?v=pfKbyKCqrbM>.

van Houten, D. (2008). Werken aan inclusie. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 17(3).

Vergeer, R., Rooijers, F. J., & Davidson, M. D. (2017). *Rechtvaardigheid en inkomenseffecten van het klimaatbeleid: de impact van het klimaatbeleid op de inkomensongelijkheid*. CE Delft.